

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ КАМ'ЯНОЇ СИРОВИНИ НАСЕЛЕННЯМ СЕРЕДЬНОГО ПОДЕСЕННЯ ЗА ДОБИ ВЕРХНЬОГО ПАЛЕОЛІТУ *

В роботі на прикладі комплексів стоянки Бужанка 2, де зустрінутий аномально високий відсоток кварциту, аналізується стратегія використання різних видів кам'яної сировини палеолітичною людиною у регіоні Середнього Подесення.

К л ю ч о в і с л о в а: Східна Європа, Середнє Подесення, верхній палеоліт, стоянка, кам'яна сировина, кремій, кварцит, технологія.

Регіон Середньої Десни є однією з найбагатших на пам'ятки верхнього палеоліту територій Східної Європи. Саме тут розташовані такі відомі стоянки, як Мізин, Пушкарі I, Погон, Бугорок, Юдіново та багато інших. Така значна освоєність цієї території у палеолітичний час була зумовлена зручним для облаштування стоянок ландшафтом, насамперед правого берега Десни, а також наявністю у достатній кількості фауністичних ресурсів та, що особливо важливо, забезпеченістю регіону високоякісною крем'яною сировиною.

Саме місцевий деснянський кремій, який широко зустрічається у крейдяних та мергелевих відслоненнях правого берега Десни є основною кам'яною сировиною для виготовлення знарядь на палеолітичних пам'ятках Середнього Подесення. Інші різновиди кам'яної сировини застосовувались для виготовлення знарядь у поодиноких випадках. Найбільш поширеною після крем'яної сировини є кварцит. Він присутній на багатьох стоянках Подесення, але представлений переважно окремими сколами, уламками та лусочками. Його частка в кам'яних комплексах,

як правило, не перевищує і відсотка. Так, наприклад, у кам'яному комплексі Мізина частка кварциту складає всього 0,5 % [Шовкопляс, 1965].

Набагато активніше кварцит використовувався на пам'ятках Бужанка 1 та 2, розташованих на півдні Середнього Подесення, приблизно в 25 км нижче Мізина за течією Десни. Так, на стоянці Бужанка 1 серед приблизно 500 кам'яних артефактів, виявлених Ю. Г. Колосовим, частка кварциту сягала 9,0 % [Бачинський, Колосов, 1963, с. 556—559; Колосов, 1965, с. 324—326; Ступак, 2006, с. 74—76; 2011, с. 51—54].

Ще більш інтенсивно кварцит використовувався на стоянці Бужанка 2. Вона розташована безпосередньо в центрі села Бужанка Коропського р-ну, Чернігівської області (N 51°39'5752" E 033°69'2160") і займає низинну частину мису, що розташований у верхів'ї давньої балки, яка прорізала правий берег Десни. З півночі і заходу стоянка закрита від вітру більш високими ділянками тераси Десни. Від самої ріки вона знаходиться на відстані приблизно 1 км. Від стоянки Бужанка 1, вона знаходиться на відстані трохи більше 1 км (рис. 1) [Ступак, 2005, с. 40—53; 2006, с. 74—85; 2008, с. 122—130; 2009, с. 219—230; 2011, с. 54—58].

Навесні 2003 р. під час ремонтних робіт на ґрунтовій дорозі по вул. Мельниківка мешканцями села були виявлені кістки мамонта. Як повідомили місцеві селяни через інтенсивне розмивання дороги весною, ремонтні роботи на ній проводились ледь не кожен рік. В результаті їх проведення рівень дороги суттєво знизився і майже зрівнявся з рівнем залягання культурних решток. А на окремих ділянках ці роботи пошкодили культурний/культурні шари стоянки.

Протягом польових робіт 2003 та 2006 рр. були виявлені і досліджені два культурні шари — Верхній та Нижній. В розкопі 2007 р.

* Стаття виконана в рамках проекту ДФФД–БРФФД «Палеоекономіка населення лісової зони України та Білорусі: археологічні реконструкції та моделювання», № Ф41.5/006

над Верхнім шаром, на трьох квадратних метрах, виявлений ще один культурний шар, який отримав назву Верхній шар 1. Відсутність даного рівня залягання культурних решток у площині розкопів 2003 та 2006 р., вірогідно можна пояснити тим, що рівень дороги на цих ділянках особливо близько підійшов до рівня Верхнього культурного шару і на окремих ділянках археологічні матеріали зустрічались вже безпосередньо на поверхні. Якщо Верхній шар 1 і був на цих ділянках, то він, найвірогідніше, був зруйнований ремонтними роботами.

Знахідки Верхнього шару 1 залягали в лесі вище Верхнього шару на 1—14 см. Верхній шар 1 складався переважно з незначної кількості фрагментів мамонтових (*Mammuthus primigenius*) кісток та кам'яних артефактів. Стан збереженості кісток подібний до стану збереженості кісток з Верхнього шару. Цікавими є знахідки в даному шарі анатомічної групи лівої задньої кінцівки вовка (*Canis lupus*) та фрагменту черепа ведмедя (*Ursus sp.*) (Тут і надалі визначення Стефана Піана).

Матеріали Верхнього шару досліджені на площі 13 м². На частині квадратів він залягав безпосередньо під поверхнею дороги і на окремих ділянках був пошкоджений ремонтними роботами. Товщина культурного шару, як правило, не перевищує 5—6 см. Матеріали переважно залягають «у одну знахідку». З Верхнім шаром пов'язана виявлена у південній частині розкопу западина, в якій сконцентрована значна кількість великих кісток мамонта та виявлена у північній частині розкопу яма 1.

Основу фауністичного комплексу Верхнього шару складають кістки мамонта (*Mammuthus primigenius*). Окрім них виявлені кістки вовка (*Canis lupus*), лисиці або песця (*Alopex lagopus/Vulpes vulpes*), ведмедя (*Ursus sp.*) та північного оленя (*Rangifer tarandus*).

Верхній шар багатий на знахідки вохри. Також в ньому були виявлені шматочки крейди та фрагменти белемнітів. Вироби з бивня представлені медіальним фрагментом невеличкого вістря [Ступак, 2005, рис. 5, 1; 2006, рис. 3, 1] та медіальною частиною списа.

З ями 1 походить радіокарбонова дата, зроблена по трубчастій кістці молодого мамонта — 14350 +/- 60 BP (GrA—38555).

Нижній шар відокремлений від Верхнього стерильним прошарком товщиною від 10 до 32 см і відрізняється від нього значно меншою потужністю, характером знахідок і планіграфією. Він досліджений на площі 10 м². Матеріали, як і у Верхньому шарі, залягають «у одну знахідку».

Фауністичні рештки з Нижнього шару представлені кістками мамонта, які мають гіршу збереженість, за рахунок чого їх легко відрізати від кісток Верхніх шарів. Також з цього шару походить платівка з бивня та фрагмент

бивня із слідами обробки. Кісткове вугілля представлене лише кількома фрагментами.

В усіх шарах використовувався кремій типовий деснянський жовтовий чорного або темно-сірого кольору, іноді з світло-сірими цятками, який постачався на стоянку у вигляді невеличких жовен, або їх частин. Як правило кремій не патинований. Точне розташування покладів цього кременю в безпосередній близькості від стоянки нам не відомо. Але, згідно повідомлень місцевих мешканців, уламки крем'яних конкрецій знаходили приблизно в 4 км північніше стоянки, біля с. Розлети. Ці виходи сировини були оглянуті у 20-х роках М. Я. Рудинським. Подібний кремій був основною сировиною і на стоянці Бужанка 1 (рис. 1).

Кварцит, зустрінутий в усіх шарах, має переважно сірий колір різних відтінків — від темно-сірого до світло-сірого. Використані на стоянці частини сировини мають плитчасту форму. Такий же кварцит використовувався і на Бужанці 1. Найближчі знахідки такої сировини були зроблені на північній околиці села, біля Десни, на відстані біля 1 км від стоянки. Також, за повідомленнями місцевих мешканців, кварцит знаходили там же, де і кремій біля с. Розлети. Поклади такого ж якісного кварциту були виявлені нижче по Десні, за 6 км від с. Бужанка (рис. 1).

Окрім кременю і кварциту в усіх трьох шарах Бужанки 2 виявлені сколи з аргіліту (визначення д. г. н. К. І. Деревської). Ця сировина має сіро-зелений колір. Поклади аргіліту відомі на північній околиці села, біля Десни, на відстані менш ніж 1 км від стоянки, там же де був знайдений і кварцит (рис. 1).

У Верхньому шарі 1 було виявлено 133 кам'яні знахідки. Крем'яних та кварцитових — приблизно порівну. Крем'яних виявлено 64 (48,1 %), кварцитових — 68 (51,2 %). Аргіліт представлений лише одним (0,7 %) відщепом (табл. 1). Вироби з вторинною обробкою представлені виготовленими з кременю кінцевою скребачкою (рис. 4, 4) та проксимальною частиною платівки з ретушшою.

Типологічно серед кам'яних знахідок переважають лусочки. Їх знайдено 45 крем'яних та 53 кварцитових. Якщо їх не враховувати, то серед 35 кам'яних знахідок переважають крем'яні — їх 19 (54,2 %). Кварцитових — 15 (42,8 %), аргілітових 1 (3 %).

Серед крем'яних артефактів платівки та вироби з вторинною обробкою на платівках складають 14 (73,6 %). Серед кварцитових знахідок платівки становлять — 7 (46,7 %).

Найбільший інтерес викликають матеріали з Верхнього шару. Всього тут виявлено 5764 кам'яні знахідки, з яких: 2384 (41,4 %) крем'яні, 3354 (58,2 %) кварцитові та 26 (0,4 %) аргілітові (табл. 1).

Типологічно серед кам'яних артефактів переважають лусочки. Їх 1758 крем'яних,

2815 кварцитових і 12 аргілітових. Якщо їх не враховувати, то серед 1179 виробів крем'яні складають 626 (53,1 %), кварцитові — 539 (45,7 %) і аргілітові — 14 (1,2 %).

Серед крем'яних знахідок платівки та вироби з вторинною обробкою на платівках складають 395 (63 %). Більшість цілих крем'яних платівок мають довжину менше 5 см. Переважають платівки та їх фрагменти шириною 5—12 мм.

Серед кварцитових знахідок платівки складають 275 (51 %). Вони більш масивні, ніж крем'яні. Цілих кварцитових платівок менше, ніж крем'яних. За наявними цілими зразками та за частиною фрагментів платівок видно, що вони в середньому були довші за крем'яні. Ширина більшості кварцитових платівок та їх фрагментів — 8—17 мм.

Серед знахідок з аргіліту платівок всього 2 (14,3 %).

У Верхньому шарі виявлено 54 вироби з вторинною обробкою, що становить 4,6 % від кам'яних знахідок без урахування лусочок. Для виготовлення знарядь в першу чергу використовувалася крем'яні. З нього виготовлено 53 екз. На кварцитовій заготовці зроблена лише одна скребачка.

Самою численною групою є мікроліти. Вістер, прямокутників та їх уламків — 36 (рис. 2, 1—36). Для їх виготовлення застосовувалася дрібна стрімка та напівстрімка ретуш, яка, як правило, не заходила глибоко в тіло платівки і не сильно змінювала обриси заготовок. Вентральна ретуш застосована лише для виготовлення двох мікролітів (рис. 2, 16, 21). Для вістер типовим є розташування бойової частини на дистальній частині заготовки (рис. 2, 22, 24, 30—36). Серед прямокутників переважають атипові форми. Більшість з них, як і вістря, зберегли свою базальну частину необробленою (рис. 2, 17, 20, 21, 23, 25—29). Найдовші зразки мікролітів мають розмір 41 мм. Ширина як цілих, так і фрагментованих екземплярів коливається в межах 5—10 мм.

Різців та їх уламків виявлено 13. Переважну більшість складають бічні на платівках — 8 (рис. 3, 1—8). Серед них один комбінований з кутовим (рис. 3, 7), і один бічний двосторонній (рис. 3, 6). Три різця є багатофасетковими (рис. 3, 3, 6, 7). Серединні різці представлені трьома екземплярами. З них два виготовлені на платівках (рис. 3, 9; 4, 5) один — на відщепі (рис. 4, 8). Ще два екземпляри являють собою кутовий на уламку кременю (рис. 4, 9) та уламок різця (рис. 3, 10).

Скребачки представлені одною крем'яною на платівці (рис. 4, 1) та кварцитовою, виготовленою на уламку (рис. 4, 6). Вірогідно, з Верхнім, або ж Верхніми шарами пов'язані дві кінцеві скребачки, виявлені на ділянках стоянки, пошкоджених дорогою (рис. 4, 2, 3).

До виробів з вторинною обробкою також належать діагонально тронкована платівка (рис. 4, 7), відщеп з ретушшю та невизначений фрагмент знаряддя.

Серед нуклеусів 9 крем'яних та 5 кварцитових. Серед 9 крем'яних 6 одноплощадкові (рис. 5, 1, 2, 4—7) та 3 двоплощадкові (рис. 5, 3; 6, 1, 2). Серед одноплощадкових 5 відносяться до торцевих (рис. 5, 1, 2, 4—6). Серед двоплощадкових торцевих — 2 (рис. 5, 3; 6, 1). По більшості нуклеусів видно, що вони сформовані на уламках кременю. На їх робочих поверхнях переважають мікроплатівчаті негативи. Бічні поверхні на окремих нуклеусах несуть сліди їх формування.

Серед кварцитових нуклеусів 3 одноплощадкових, кинутих на ранній стадії розколювання (рис. 6, 5), 1 двоплощадковий біпоздовжній (рис. 6, 3) та 1 двоплощадковий біпоздовжньо-суміжний (рис. 6, 4). Для кварциту характерним є розколювання з торця плити. Робочі поверхні несуть негативи відщепів та більш широкі платівчаті негативи, ніж на крем'яних нуклеусах.

Серед інших крем'яних знахідок — платівок реберчастих і платівок формування та підправок поверхонь нуклеусів з іншими типами огранки — 42, сколів підживлення площадок — 6, сколів поперечної підправки нуклеусів — 2, платівок та їх уламків знятих з нуклеусів — 306, відщепів — 171, пре нуклеусів — 1, уламків нуклеусів — 5, уламків кременю — 2, різцевих сколів — 29.

Серед інших кварцитових знахідок — платівок реберчастих і платівок формування та підправок поверхонь нуклеусів з іншими типами огранки — 40, сколів підживлення площадок — 3, платівок та їх уламків знятих з нуклеусів — 235, відщепів — 226, уламків кварциту — 3.

Серед знахідок з аргіліту — 1 реберчаста платівка, 1 фрагмент платівки та 12 відщепів.

У Нижньому шарі виявлено 127 кам'яних знахідок (табл. 1). Домінують крем'яні — їх 120 (94,5 %), кварцитових — 5 (3,9 %), аргілітових — 2 (1,6 %).

Найбільшими категоріями в Нижньому шарі є лусочки та вироби з вторинною обробкою. Типологічно домінують лусочки. Серед крем'яних знахідок їх — 92, серед кварцитових — 3. Аргіліт представлений тільки двома лусочками.

Не враховуючи лусочки, серед 30 кам'яних артефактів переважають крем'яні — 28 (93,3 %). Серед них платівки та вироби з вторинною обробкою на платівках складають — 17 (60,7 %). Кварцит представлений лише двома відщепами, серед яких один з ретушшю.

Виробів з вторинною обробкою знайдено 11 (36,7 %) (без урахування лусочок). Усі окрім відщепу з ретушшю виготовлені з кременю. Переважають різці. Усі виготовлені на платівчастих заготовках. Три з них бічні (рис. 7, 3—6). До одного з них підбрався фрагмент різцевого сколу (рис. 7, 5, 6). Два — серединні (рис. 7, 7, 10), один — кутовий (рис. 7, 9).

Мікроліти представлені 2 фрагментами (рис. 7, 1, 2). За типами ретуші та тим, що на

обох зберігся відбивний горбок, вони нагадують виробу з Верхнього шару.

Також до виробів з вторинною обробкою, виготовлених з кременю, належить скребачка на відщепі (рис. 7, 8) та платівка з ретушшю.

Серед крем'яних сколів платівки представлені 1-ю поздовжньо-реберчастою платівкою та 7-ма платівками, знятими з робочих поверхонь нуклеусів. Відщепів та різцевих сколів знайдено по 5 зразків.

Виходячи із специфіки виготовлення мікролітів — застосування при їх виготовленні дрібної стрімкої та напівстрімкої ретуші (яка, як правило, майже не змінювала обриси заготовок) та переваги бічних різців на платівках, знаряддевий комплекс Верхнього шару (і особливо елементи оснащення металюної зброї), найбільш подібний до комплексів пам'яток типу Межирич. Саме такі особливості характерні для Межиричського комплексу [Гладких, 1971, с. 58—63; Нужний, 2002, с. 64, 65; Komar, Kornietz, Nuzhnyi, Pean, 2003, р. 264, 265]. Враховуючи, що пам'ятки даного типу індустрії розташовані більш ніж на 100 км південніше, Бужанка 2 є найпівнічнішою стоянкою з подібною індустрією.

Матеріали Верхнього шару 1 та Нижнього шару безумовно належать до епігравецького часу. Нажаль незначна кількість знарядь не дає можливості для точного визначення їх культурної приналежності. Вірогідніше за все, що вони є однотиповими з матеріалами Верхнього шару. Але це питання для майбутніх досліджень.

Що ж стосується технології розколювання, то судячи по нуклеусам та сколам Верхнього шару, тут домінувало одноплощадкове торцеве розколювання. Але, якщо для кварциту торцевий спосіб був обумовлений самою формою частин сировини, то при розколюванні кременю тяжіння до торцевого способу обумовлено орієнтацією процесу на постачання платівок для виготовлення мікролітів. Розколювання переважно починалось як із зняття природної реберчастої грані, так і з сколювання, спеціально підготовленого поперечними відщеповими зняттями ребра. В процесі отримання, як крем'яних, так і кварцитових платівчатих сколів часто застосовувалась підготовка зони розколювання редуціюванням та абразивною обробкою. Привертає увагу наявність інтенсивної абразивної обробки на деяких кварцитових платівках. Така увага до процесу отримання сколу, на наш погляд, пов'язана в першу чергу із специфікою самої кварцитої сировини. Кварцит набагато більш крихкий, ніж кремій і з нього важче отримати платівчатий скол цілим. Як показали наші експерименти з розколювання кварцитових плиток, які походять з родовищ, виявлених поруч із стоянкою, легше отримати цілими широкі та товсті масивні платівки, аніж платівочки, придатні для виготовлення мікролітів. Це демонструють

і кварцитові платівки комплексу де цілими представлені, як правило, широкі та товсті екземпляри.

Судячи з ширини негативів на кварцитових нуклеусах та з метричних характеристик платівок з кварциту та їх уламків, розколювання кварциту на стоянці не було жорстко спрямоване на постачання платівочок, придатних для виготовлення мікролітів. Натомість, розколювання кременю було спрямоване на постачання саме таких платівчатих заготовок, що видно, як за негативами крем'яних нуклеусів, так і з метричними характеристиками платівок та їх уламків. Останні, на нашу думку, також були обумовлені і невеличкими розмірами конкрецій крем'яної сировини, що постачалась на стоянку.

Отже, стратегія використання різних видів сировини виглядала таким чином: основною, найбажанішою сировиною для давніх людей був кремій. З нього виготовлена переважна більшість знарядь. Але частини крем'яної сировини, які постачались на стоянку, були переважно невеликих розмірів. Їх об'єму вистачало для виготовлення основних типів знарядь, але об'єм крем'яних конкрецій не дозволяв отримувати у потрібній кількості платівки великих розмірів. Натомість, платівки великих розмірів можна було чудово отримувати з кварцитових плиток. Саме на поповнення цієї категорії виробів було спрямоване використання кварциту. На нашу думку, саме цим можна пояснити аномально високі відсотки кварцитої сировини у Верхньому шарі та Верхньому шарі 1.

Домінування кременю у кам'яному комплексі Нижнього шару вірогідно слід пояснити специфікою дослідженої ділянки.

Що ж стосується невеликої долі аргіліту в комплексах стоянки, то це, вірогідно, пояснюється близькістю розташування його покладів до стоянки. Скоріш за все, окремі частини аргіліту потрапляли на стоянку під час транспортування на неї кременю та кварциту і після апробації відбраковувались через м'якість матеріалу. Тобто цей вид кам'яної сировини, на відміну від кременю та кварциту, не грав будь-якої ролі в господарській стратегії людей палеолітичної доби.

Бачинський Г. О. Нова пізньопалеолітична стоянка на Україні / Г. О. Бачинський, Ю. Г. Колосов // Доповіді АН УРСР. — 1963. — 4. — С. 556—559.

Гладких М. І. Крем'яний інвентар пізньопалеолітичного поселення Межирич / М. І. Гладких // Археологія. — 1971. — № 3. — С. 58—63.

Колосов Ю. Г. К изучению палеолита бассейна среднего течения Десны / Ю. Г. Колосов // Материалы по четвертичному изучению Украины (к VII конгрессу ИНКВА в США). — К., 1965. — С. 321—328.

Нужний Д. Ю. Верхньопалеолітичні пам'ятки типу Межирич та їх місце серед епігравецьких комплексів Середнього Дніпра / Д. Ю. Нужний // Кам'яна доба України. — К., 2002. — Вип. 1— С. 57—81.

Ступак Д. В. Нова верхньопалеолітична стоянка Бужанка 2 у Подесенні / Д. В. Ступак // Проблеми археології Середнього Подніпров'я: До 15-річчя заснування Фастівського державного краєзнавчого музею. — К.-Фастів, 2005. — С. 40—53.

Ступак Д. В. Верхнепалеолитические стоянки возле с. Бужанка / Д. В. Ступак // Деснинские древности. — Брянск, 2006. — Вып. 4. — С. 74—85.

Ступак Д. В. Знаряддя палеолітичної стоянки Бужанка 2 на Середній Десні / Д. В. Ступак // Кам'яна доба України. — К., 2008. — Вып. 11. — С. 122—130.

Ступак Д. В. Кам'яні комплекси верхньопалеолітичної стоянки Бужанка 2. Варіанти використання сировини / Д. В. Ступак // Археологический альманах. — Донецк, 2009. — Вып. 20. — С. 219—230.

Ступак Д. В. Дослідження епіграветських стоянок півдня Середньої Десни / Д. В. Ступак // Археологія. — 2011 — № 1. — С. 51—68.

Шовкопляс И. Г. Мезинская стоянка / И. Г. Шовкопляс. — К., 1965.

Komar M. S. Mezhirich upper Paleolithic site: the reconstruction of environmental conditions of the late Pleistocene and human adaptation in the Middle Dnieper basin (Northern Ukraine) / M. S. Komar, N. L. Kornietz, D. Yu. Nuzhnyi, S. Pean // Кам'яна доба. — К., 2003. — Вып. 4. — С. 262—277.

Nuzhnyu D. The Epigravettian variability of the Middle Dnieper river basin / D. Nuzhnyu // Дослідження первісної археології в Україні. — К., 2008. — С. 96—134.

Д. В. Ступак

ОСОБЕННОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ КАМЕННОГО СЫРЬЯ НАСЕЛЕНИЕМ СРЕДНЕГО ПОДЕСЕНЬЯ В ПАЛЕОЛИТЕ

Территория Среднего Подесенья является одним из самых богатых памятниками палеолита регионов Восточной Европы. Во многом этому способствовала обеспеченность Подесенья высококачественными кремневыми ресурсами. Следствием этого является минимальное присутствие иных видов каменного сырья в большинстве комплексов палеолитических

стоянок. На этом фоне резко выделяются стоянки, расположенные на юге Среднего Подесенья — Бужанка 1 и особенно Бужанка 2, в комплексах которых кварцит составляет аномально большие проценты. Исходя из анализа каменных комплексов Бужанки 2, делается вывод, что аномально высокая доля использования кварцита вызвана тем, что кремнёвые желваки и их части, которые доставлялись на стоянку, хоть и были высокого качества, но имели не большие размеры. Их объёма хватало для изготовления основных типов орудий — микролитов, резцов, скребков, но было не достаточно для получения в нужном количестве более крупных пластин, востребованных в хозяйстве. Именно на восполнение этой категории изделий было ориентировано использование кварцитового сырья, которое доставлялось на стоянку в виде удобных для раскалывания крупных плиток.

D. Stupak

THE FEATURES OF USE THE STONE RAW MATERIALS IN THE MIDDLE DESNA REGION

The Middle Desna territory is one of the richest in the Paleolithic sites regions of Europe. In many respects the high-quality flint resources supply promotes this situation. In consequence of this peculiarity other types of stone raw materials are observed as few as possible in most complexes of the Paleolithic sites. Against this background the sites located in the South of Middle Desna — Buzhanka 1 and Buzhanka 2 — stand out. The complexes of this sites have substantial proportions of quartzite. Analyzing the stone complexes of Buzhanka 2 the author drew a conclusion that high extent of quartzite using was provoked the fact that flint nodules and their parts, which are delivered to the site though they were of high quality, but were not large. Their volume enough to make the main types of tools — microliths, burins, scrapers but it was not enough to get the right amount of larger blades, demand in the economy. It was to fill this category of products has been focused using quartzite raw materials are delivered to the site in a form suitable for chipping, large tiles. Probably, blocs of argillite transported on the site with blocs of other kind raw materials and, after testing, were not used.

Таблиця 1. Типологічне співвідношення кам'яних виробів стоянки Бужанка 2

Шар, сировина / Назва виробів	Верхній шар 1			Верхній шар			Нижній шар		
	Кремій	Кварцит	Аргіліт	Кремій	Кварцит	Аргіліт	Кремій	Кварцит	Аргіліт
Пренуклеус				1					
Нуклеуси				9	5				
Фрагменти нуклеусів				5	1				
Уламки				2	10				
Платівки	12	7		348	275	2	8		2
Відщепи	5	8	1	179	247	12	5	1	
Лусочки	45	53		1758	2815	12	92	3	
Різцеві сколи				29			5		
Знаряддя	2			53	1		10	1	
Разом	64	68	1	2384	3354	26	120	5	2

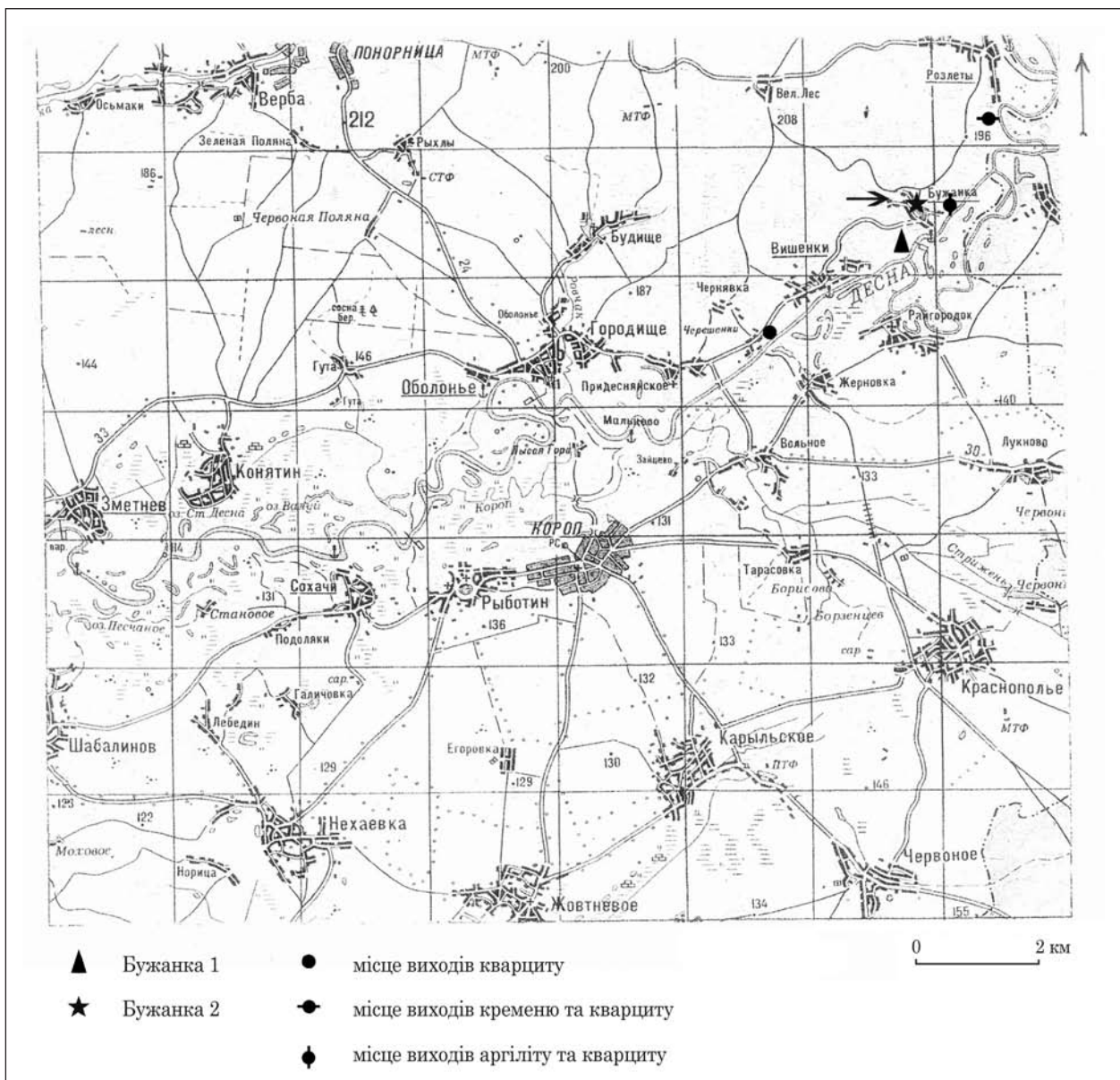

Рис. 1. Карта розташування стоянок Бужанка 1 і 2 та місця виходів кременю, кварциту і аргіліту.

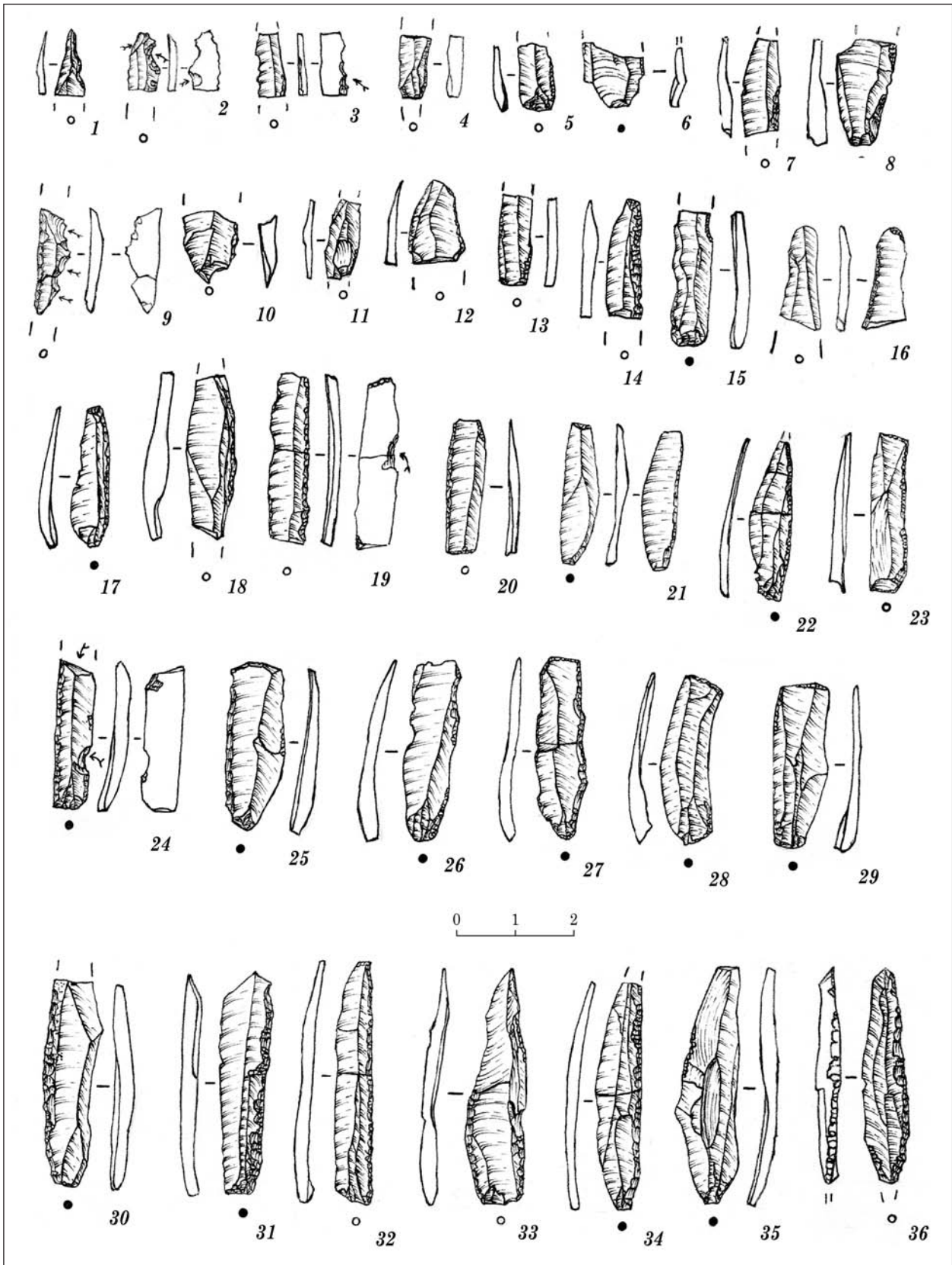

Рис. 2. Стоянка Бужанка 2. Мікроліти з Верхнього шару

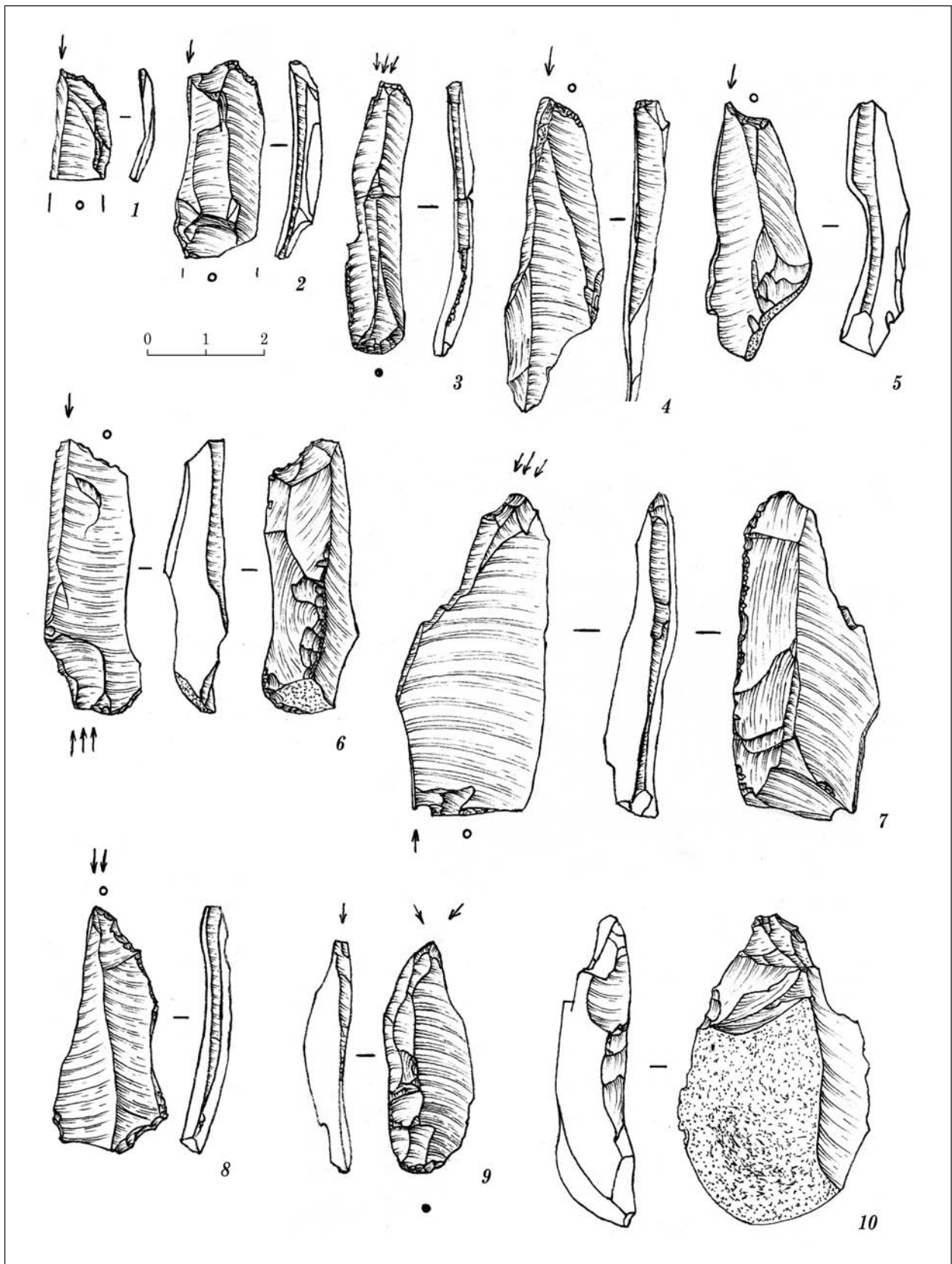

Рис. 3. Стоянка Бужанка 2. Різці з Верхнього шару

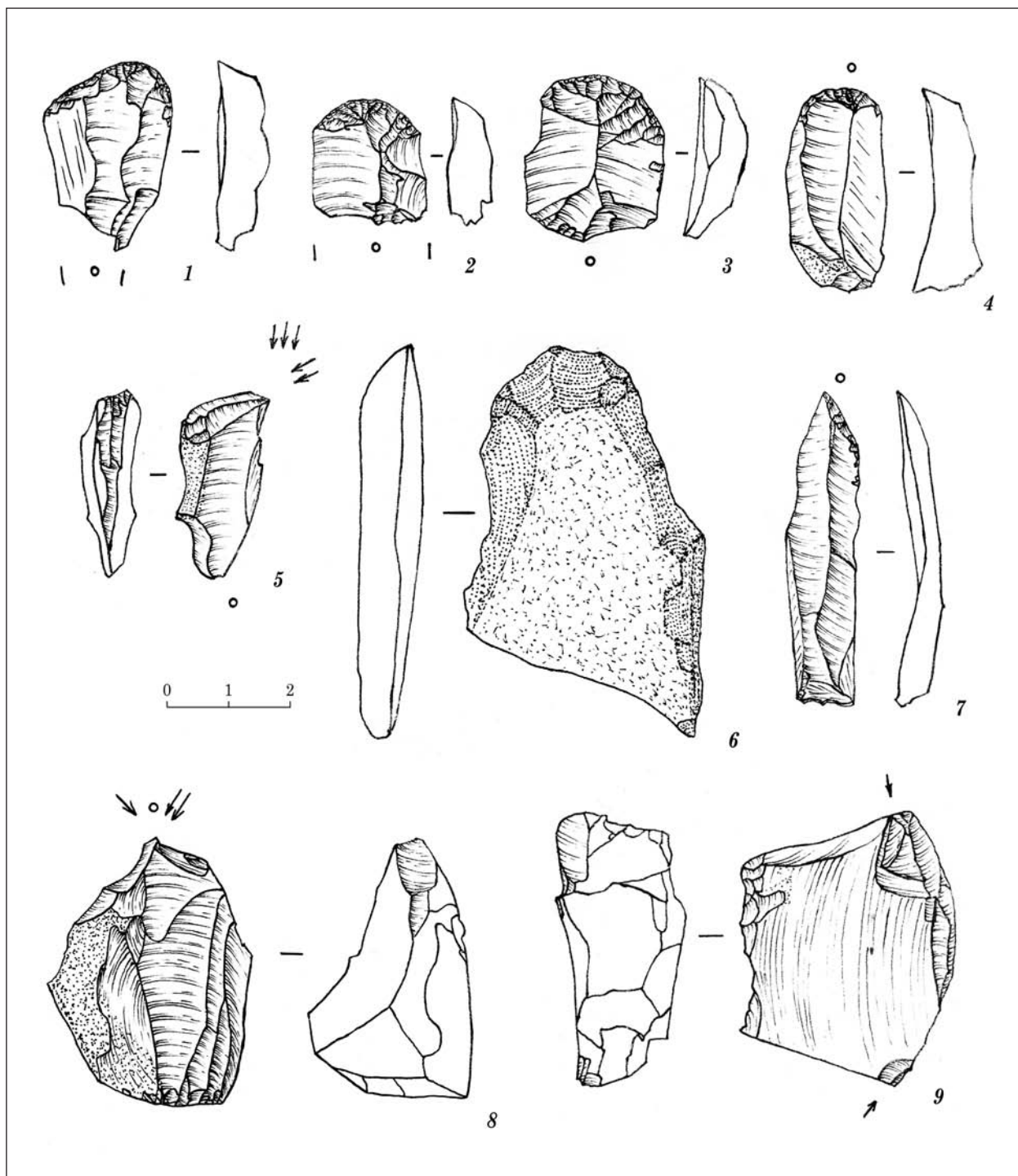

Рис. 4. Стоянка Бужанка 2. 1, 6 — скребачки з Верхнього шару; 2, 3 — скребачки знайдені не *in situ*; 4 — скребачка з Верхнього шару 1; 5, 8, 9 — різці з Верхнього шару; 7 — діагонально тронкована платівка з Верхнього шару

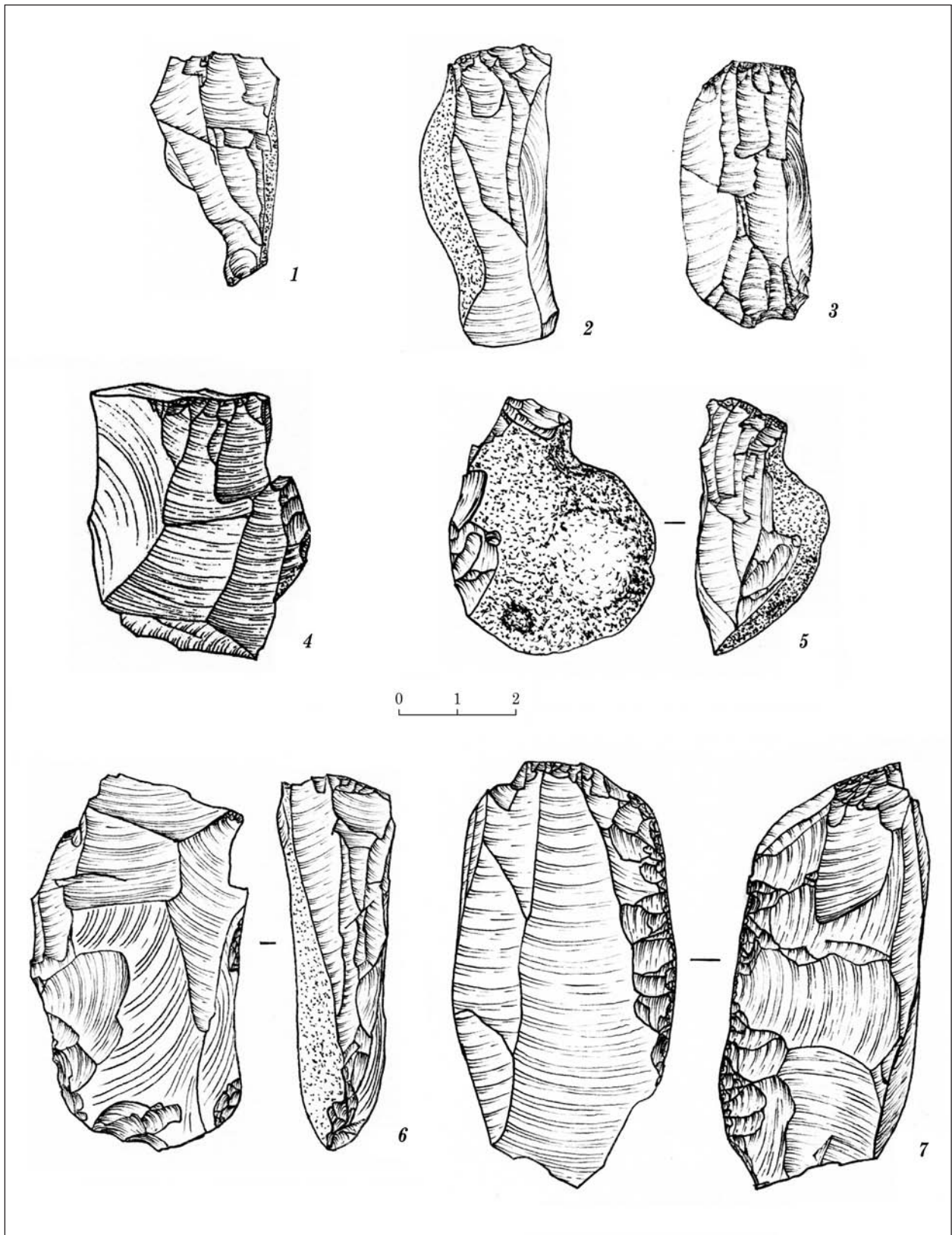

Рис. 5. Стоянка Бужанка 2. Верхній шар. 1, 2, 4—7 — нуклеуси одноплощадкові; 3 — нуклеус двоплощадковий біповздовжний

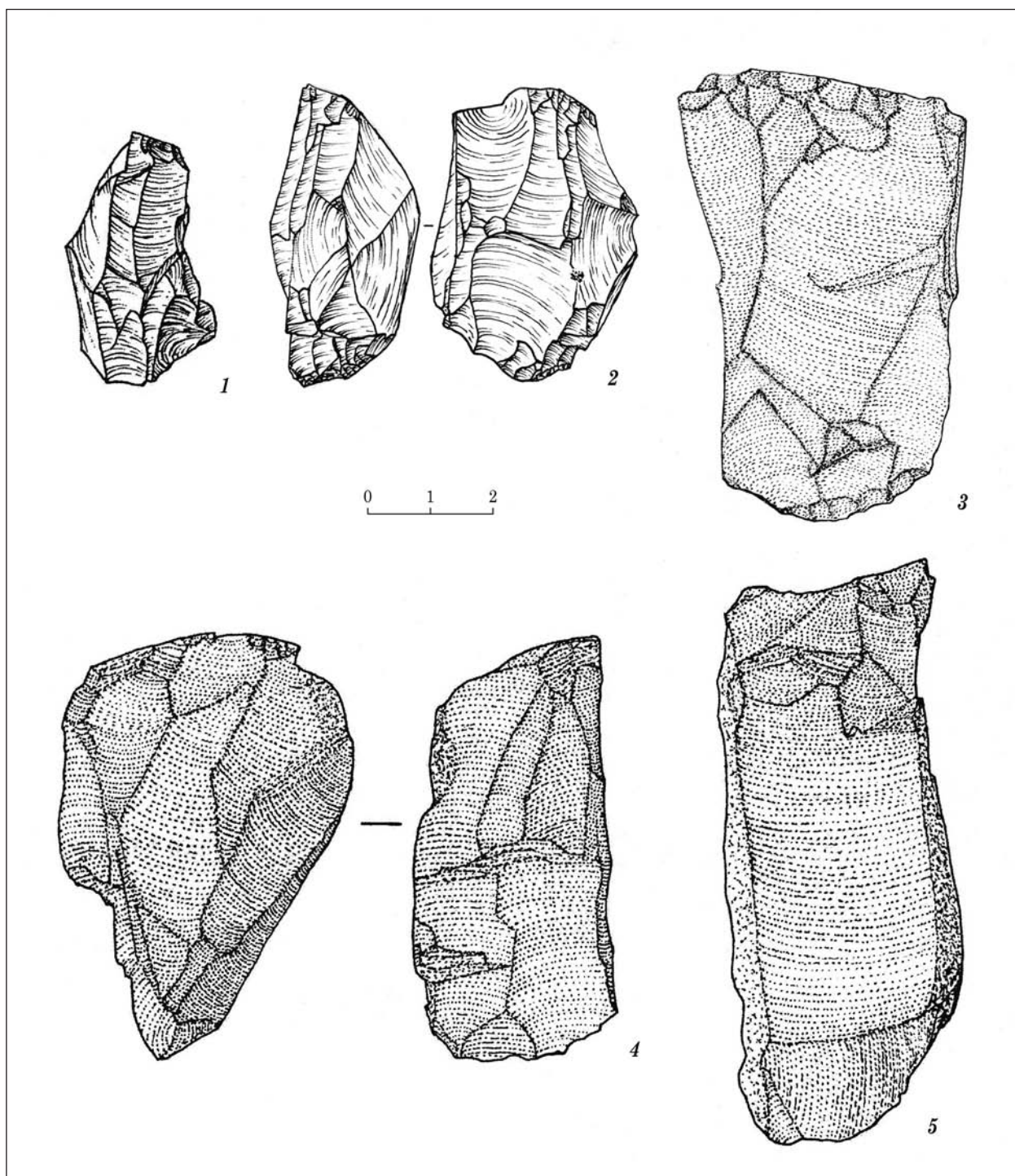

Рис. 6. Стоянка Бужанка 2. Верхній шар. 1—3 — нуклеуси двоплощадкові біпоздовжні; 4 — нуклеус двоплощадковий біпоздовжньо-суміжний; 5 — нуклеус одноплощадковий

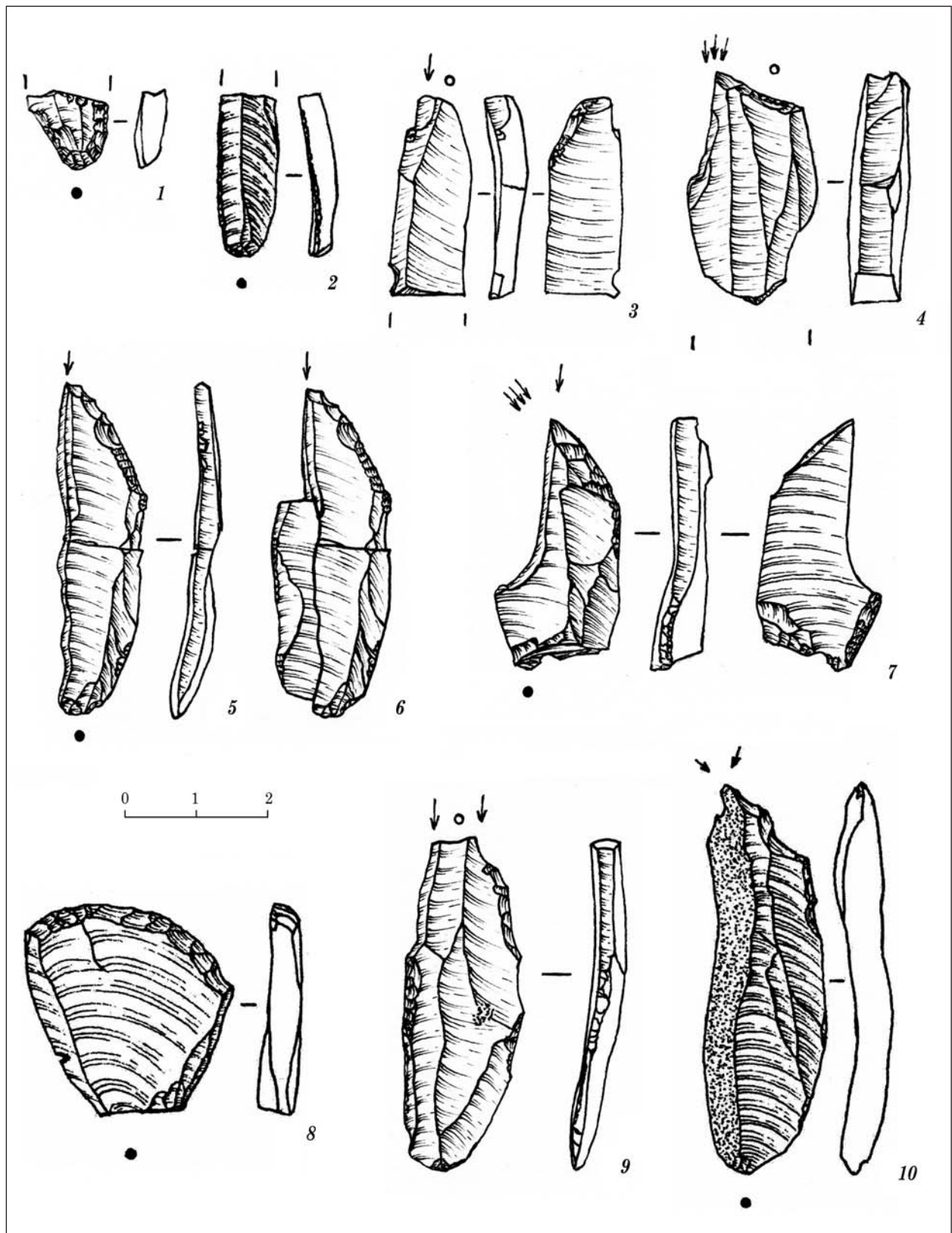

Рис. 7. Стоянка Бужанка 2. Знаряддя з Нижнього шару